

**ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені Юрія Федьковича**

«Затверджую»
Ректор _____ С. В. Мельничук
« ____ » _____ 20__ р.

**ПРОГРАМА
вступного випробування
(комп'ютерно зорієнтованого тестування)
зі спеціальності 041 – БОГОСЛОВ'Я
освітній рівень – МАГІСТР
денної та заочної форм навчання**

Схвалено Вченою радою філософсько-теологічного факультету
(Протокол № 8 від 27 лютого 2018 р.)

Голова ради

член. кор. НАПН України,
проф. Балух В.О.

Чернівці: Чернівецький нац. ун-т – 2018

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Програма фахового вступного випробування (комп'ютерно зорієнтованого тестування) розроблена для зарахування на денну та/або заочну форми навчання) за спеціальністю 041 – богослов'я, другим рівнем вищої освіти – «магістр».

Програма містить основні вимоги до абітурієнтів – потенційних здобувачів вищої освіти, які мають намір засвоїти магістерську програму зі спеціальності 041 – богослов'я на базі диплома бакалавра, виданого навчальним закладом будь-якої форми власності.

В основу програми фахових вступних випробувань покладено зміст базових богословських навчальних дисциплін, засвоєння яких є важливою складовою підготовки до вступу на філософсько-теологічний факультет Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича для здобуття вищої освіти за другим рівнем вищої освіти «магістр богослов'я».

Програму фахового вступного випробування розроблено з урахуванням матеріалів сучасних підручників, посібників, тематичних монографій, хрестоматій та довідково-словникової літератури з богослов'я й інших суміжних дисциплін, які містять відомості про історію релігій, специфіку її взаємодії з різними суспільними сферами буття людства, релігійно-богословське та філософське тлумачення її функціональної природи, рекомендованих Міністерством освіти і науки України і, зокрема, кафедрою культурології, релігієзнавства і теології Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, а також використанням передового досвіду викладання богословських дисциплін у провідних ВНЗ України та закордоном.

Метою фахового вступного випробування (співбесіди) за цією програмою є:

- виявлення знань та вмінь абітурієнта оперувати базовими богословськими поняттями і категоріями;
- оцінка навичок аналітичного мислення та здатності оцінювати специфіку формування і розвитку богословської науки;
- узагальнення знань абітурієнта щодо провідних тенденцій розвитку сучасних релігійних і міжконфесійних процесів в Україні.

Програма сфокусована так, щоб абітурієнт, розкриваючи основний зміст питань білету (а в разі потреби й додаткових питань), зміг виявити належний рівень володіння фаховими компетенціями, які передбачені освітньою програмою бакалавра.

Для успішного складання вступних випробувань (проходження співбесіди) абітурієнту необхідно підтвердити:

- вміння оперувати богословськими поняттями і категоріями;
- розуміння суті та структури богословської науки;
- знання історичного розвитку богослов'я;
- обізнаність з першоджерелами та вміння аналізувати їх провідні ідеї, пізнавальний і морально-ціннісний потенціал;

- здатність самостійно аналізувати та узагальнювати провідні тенденції розвитку сучасних релігійних процесів в Україні та світі.

Фахове вступне випробування (комп'ютерно зорієнтоване тестування) містить питання із дисциплін «Догматичне богослов'я», «Ісагогіка, екзегетика та герменевтика Старого Завіту», «Ісагогіка, екзегетика та герменевтика Нового Завіту» та «Моральне богослов'я».

Завдання, що входять до програми вступного випробування (співбесіди), відповідають кваліфікаційним вимогам підготовки здобувача вищої освіти освітнього рівня «магістр» зі спеціальності 041 – богослов'я та є адаптованими для всіх, хто має вищу освіту освітнього рівня «Бакалавр» з будь-якого напрямку підготовки/спеціальності й хоче здобути повну вищу освіту за освітньою програмою «магістр богослов'я» на кафедрі культурології, релігієзнавства і теології Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Загальна шкала та критерії оцінювання результатів вступних випробувань

Загальна кількість балів, які може набрати абітурієнт за результатами вступних випробувань – 200. З них 100 балів – комісія виставляє за явку та участь абітурієнта у вступному випробуванні (співбесіді), а решту – 100 балів – можна набрати, відповідаючи на основні та додаткові запитання (додаткові запитання комісія може поставити в разі потреби уточнення рівня обізнаності з основними питаннями білета).

Розподіл балів і критерії оцінювання знань вступників (абітурієнтів)

Від **175 до 200** балів – оцінка «**відмінно**». Її заслуговує відповідь абітурієнта, який:

- виявив всебічне і глибоке знання базових засад богослов'я, включаючи ґрунтовні знання джерел, основної та додаткової навчально-наукової літератури;
- продемонстрував навички та вміння самостійно орієнтуватися в богословській проблематиці, а також підтвердив добре засвоєні знання з більшості навчальних дисциплін гуманітарного циклу, передбачених навчальними програмами освітнього рівня «молодший спеціаліст» та/або «молодший бакалавр»;
- довів спроможність аналітично мислити, самостійно узагальнювати та бути вичерпні відповіді на всі запитання екзаменаційного білету і додаткові/уточнюючі запитання комісії;
- продемонстрував ґрунтовні знання в обсязі навчальних програм з таких навчальних дисциплін, як «Догматичне богослов'я», «Ісагогіка, екзегетика та герменевтика Старого Завіту», «Ісагогіка, екзегетика та герменевтика Нового Завіту» та «Моральне богослов'я» тощо.

від **150 до 174** – оцінка «**добре**» – виставляється в разі, якщо абітурієнт:

- володіє загальними знаннями в обсязі навчальних програм з гуманітарних дисциплін, які містять загальні знання та відомості про проблемне поле богослов'я;
- може самостійно реконструювати історичний розвиток богослов'я та витлумачити спільні і відмінні риси основних форм релігії, починаючи з первісних релігійних вірувань і завершуючи сучасними релігійними течіями та рухами;
- вміє робити аналітичні богословські узагальнення щодо релігії та її впливів і взаємозв'язків з етикою, мораллю, правом, мистецтвом, архітектурою тощо;
- знає основні джерела та актуальні проблеми сучасної богословської думки та може підтвердити обізнаність із важливими джерелами й матеріалами з додаткової літератури та виявляє розуміння ключових понять та категорій із суміжних дисциплін (релігієзнавства, культурології, історії української культури, основ етики та естетики, мистецтвознавства тощо);

від **124 до 149** – оцінка «**задовільно**» – заслуговує вступник, який:

- робить спроби, опираючись на розкриття змісту екзаменаційних білетів, визначити актуальні проблеми богослов'я та охарактеризувати провідні тенденції розвитку релігійного і духовно-культурного життя українського соціуму в історичному контексті та на сучасному етапі, апелюючи до загальних знань, які культивує богослов'я як наука і навчальна дисципліна;

від **100 до 123** – оцінка «**незадовільно**» – заслуговує відповідь абітурієнта, який:

- погано володіє основними підручковим матеріалом з основних дисциплін, що складають полі дисциплінарну структуру богословської науки;
- не вміє вдало оперувати ключовими поняттями і категоріями;
- не може чітко і логічно витлумачити зміст актуальних проблем богослов'я думки.

ДОГМАТИЧНЕ БОГОСЛОВ'Я

Тема 1. Предмет, структура і завдання курсу

Догматичне богослов'я: предмет і завдання. Джерела догматичного знання, знати співвідношення Священного Писання і Священного Передання Предмет і методи догматичного богослов'я. Місце догматичного богослов'я в системі богословських дисциплін і в загальній структурі богословського знання. Принципи формування догматів, відмінність віроповчальних істин від інших видів знання.

Тема 2. Вчення про Бога в Самому собі

Вчення Православної Церкви про Пресвяту Трійцю (богооткровенність догмату про Пресвяту Трійцю), вказівки на троїчність Осіб Божества в Старому та Новому Завітах. Розрізнення Божественних Осіб за Їхніми особистими властивостями. Основні тринітарні ересі та їх специфіка (аріанство, македонізм).

Тема 3. Вчення про створення світу (християнський креаціонізм)

Основні теорії походження світу (пантеїзм, дуалізм, креаціонізм, матеріалізм) та їх характеристика. Історичний характер розповіді Мойсея про створення світу. Християнське розуміння проблеми часу. Вчення про створення Богом світу (суть християнського вчення про походження світу, участь Осіб Пресвятої Трійці в справі творіння). Причина і мета створення світу). Причини й мета створення світу. Порядок творення світу й ієрархія створеного.

Тема 4. Вчення про ангелів (християнська ангелологія)

Поняття про ангелів. Буття створених духів та ангелів. Походження ангелів. Буття ангелів. Кількість і властивості ангелів. Небесна ієрархія; вчення про сім найвищих ангелів. Вчення про ангелів-охоронців окремих осіб та спільнот людей. Моральний стан та блаженство ангелів. Буття та природа злих духів, їх кількість та ступені. Вчення про падіння злих духів. Відношення злих духів до кожної людини та всього людства.

Тема 5. Вчення про людину (православна антропологія)

Суть розповіді Мойсея про походження перших людей. Походження людського роду від Адама й Єви. Боговстановлений спосіб розмноження людей. Суть ті основні відмінності вчень про походження душ людей. Склад природи людини (проблема діхотомічного та тріхотомічного підходів). Вчення про образ і подобу Богу в людині. Призначення людини. Властивості першоствореної людини та промисел Божий про неї. Гріхопадіння прабатьків та його наслідки. Поняття про первородний гріх; дійсність первородного гріха, його все загальність та спосіб розповсюдження.

Тема 6. Вчення про Бога Промислителя світу

Поняття про Промисел Божий; дії та види промислу. Дійсність та предмети Промислу Божого. Природній та надприродній види промислу Божого про світ. Участь всіх Осіб Пресвятої Трійці у справі промислу про світ. Ангели, як знаряддя промислу Божого про світ.

Тема 7. Вчення про особу Ісуса Христа (православна христологія)

Предвічна рада Пресвятої Трійці про спасіння роду людського. Приготування людського роду до прийняття Викупителя від часів Адама до Авраама. Приготування єврейського народу та язичницького світу до прийняття Викупителя. Ісус Христос – Боголюдина. Вчення про втілення Сина Божого. Історія христологічних суперечок (евіонізм, гностицизм, докетизм, монархіанство, несторіанство, монофізитство,

монофелітство). Вчення про троїчне служіння Ісуса Христа (пророче, первосвященницьке та царське служіння Ісуса Христа).

Тема 8. Вчення про Церкву (православна еклезіологія)

Необхідність Божественної допомоги для отримання плодів викуплення. Вчення Одкровення про благодать, виправдання й освячення. Поняття про Церкву (земну і небесну). Заснування й мета Церкви. Ісус Христос – глава Церкви. Властивості Церкви Христової. Склад земної Церкви; богоустановленість ієрархії. Вшанування святих та їх молитовне заступництво. Вшанування мощів святих угодників Божих. Принципи та засади іконошанування.

Тема 9. Православна sacramентологія. Вчення про спасіння (православна сотеріологія)

Поняття про таїнства. Богоустановленість та кількість таїнств. Вчення про дійсність та дієвість таїнств. Таїнство Хрещення (поняття про таїнство; встановлення таїнства його видима та невидима дії). Таїнство Хрещення (поняття про таїнство; встановлення таїнства його видима та невидима дії). Таїнство Миропомазання (поняття про таїнство; встановлення таїнства його видима та невидима дії). Таїнство Євхаристії (поняття про таїнство; встановлення таїнства його видима та невидима дії). Таїнство Покаяння (поняття про таїнство; встановлення таїнства його видима та невидима дії). Таїнство Священства (поняття про таїнство; встановлення таїнства його видима та невидима дії). Таїнство Шлюбу (поняття про таїнство; встановлення таїнства його видима та невидима дії). Таїнство Єлеосвячення (поняття про таїнство; встановлення таїнства його видима та невидима дії).

Тема 10. Вчення про кінцеві долі людства та світу (православна парусія та есхатологія)

Вчення про смерть тілесну й безсмертя душі. Поняття про окремих суд. Молитви Церви за померлих. Невідомість часу другого пришестя Ісуса Христа. Антихрист і час його пришестя. Друге пришестя Христове. Вчення по всезагальне воскресіння. Загальний суд; його дійсність та спосіб здійснення. Хіліазм: суть, принципи, ідеї. Стан праведників та грішників після страшного суду.

ОСНОВНА ЛІТЕРАТУРА

1. Александр (Семенов-Тянь-Шанский), епископ. Православный катехизис. – М., 1990.
2. Алипий (Кастальский - Бороздин), архим., Исая (Белов), архим. Догматическое богословие. Курс лекций для студентов 2 и 3 курсов Московской Духовной Семинарии. – Свято-Троицкая Сергиева Лавра, 2000. – 288 с.
3. Введение в православное богословие. Под ред. М.В. Бахтина. – М. : Московский гуманитарный институт повышения квалификации, 2004. – 100 с.
4. Воронов Ливерий, прот. Догматическое богословие. Курс лекций для студентов 3 и 4 курсов Санкт-Петербургской Духовной Академии. – СПб., 1994. – 128 с.
5. Давыденков Олег, свящ. Догматическое богословие. Курс лекций, ч. I,II,III.– М.:ПСТБИ, 2001. Т. 1 – 160 с. Т. 2 – 292 с.
6. Давыденков Олег, свящ. Катехизис. Курс лекций. – М.:ПСТБИ,2000.– 232 с.
7. Догматическое богословие. Конспект лекций. – Коломна: Издание Свято-Троицкого Ново - Голутвина монастыря, 1993. – 400 с.
8. Жив Бог. Православный катехизис. – Лондон, 1989.
9. Святой Иоанн Дамаскин. Точное изложение православной веры. – М.: Издание Сретенского монастыря, 2003. – 384 с.
10. Левшенко Б., свящ. Догматическое богословие.–М.:ПСТБИ, 2001. – 234 с.

11. Левшенко Борис, иерей. Катехизис: курс лекций. – М. : ПСТБИ, 2000. – 324 с.
12. Лосский В.Н. Очерк мистического богословия Восточной Церкви. Догматическое богословие. – М.: Центр СЭИ, 1991. – 288 с.
13. Лосский В.Н., Петр (Л'юилье), епископ. Толкование на Символ веры. – Киев, 2000.
14. Помазанский Михаил, прот. Православное догматическое богословие – Клин: Фонд «Христианская жизнь», 2001.– 352 с.
15. Филарет (Дроздов), митр. Православный катехизис. – М.: Изд. Сретенского монастыря, – 2003. – 224 с.

ДОДАТКОВА ЛИТЕРАТУРА

1. Болотов В.В. Лекции по истории древней церкви.– М.: Мартис, 2000.Т. 2, 4.
2. Булгаков Сергей, протоиерей. Православие. Очерки учения Православной Церкви. – М.: Терра, 1991. – 416 с.
3. Василий (Кривошеин), архиеп. Символические книги в Православной Церкви. – М.: Сардоникс, 2002.
4. Василий (Родзянко), еп. Теория распада вселенной и вера отцов. Каппадокийское богословие - ключ к апологетике нашего времени (Апологетика XXI века). – М.: Православный паломник– Грааль, 1996.–238 с.
5. Вышеславцев Б.П. Этика преображенного эроса. / Вступ. стат., сост. и коммент. В.В.Сапова. – М.: Республика, 1994. – 368 с.
6. Григорий Палама. Триады в защиту священно-безмолвствующих / Перевод, послесловие и комментарии В. Вениаминова.– М.: Канон +, 2003. – 384 с.
7. Давыденков О., свящ. Тайна велия сия. Бог явися во плоти. – М.: ПСТБИ, 2002.– 120 с.
8. Догматические послания православных иерархов XVII – XIX веков о православной вере. – Свято-Троицкая Сергиева Лавра, 1995.
9. Зеньковский В.В. Основы христианской философии. – М.: Канон ,1997.–560 с.(История христианской мысли в памятниках)
10. Иванов Н., прот. И сказал Бог... Библейская онтология и антропология. – М., 2001. – 350 с.
11. Иларион (Алфеев), игумен. Таинство веры. Введение в православное догматическое богословие. – Клин, 2000.
12. Ильин И.А. Аксиомы религиозного опыта. Т. I – II. – М., 1993.
13. Козлов М., прот. 400 вопросов и ответов о вере, Церкви и христианской жизни. – Изд-во Сретенского монастыря, 2001. – 400 с.
14. Кудрявцев-Платонов В.Д. О доказательствах бытия Бога.
15. Кураев А., диакон. Традиция, догмат, обряд. – М., 2000.
16. Лосский В.Н. Богословие и боговидение. – М, 2000.
17. Лосский В.Н. По образу и подобию. – М., 1995.
18. Льюис К.С. Любовь. Страдание. Надежда. М.: Республика, 1992. – 550 с.
19. Ляшевский С., прот. Библия и наука о сотворении мира. – М.,1996. – 280 с.
20. Макарий (Булгаков), митр. Православно - догмагическое богословие (в 2-х томах). Репринтное воспроизведение издания: СПб., 1900. – Коломна: Свято - Троицкий Ново-Голутвин монастырь, 1993.
21. Максим Грек, преп. Творения в трех частях. Догматико-полемические сочинения. – СТСЛ, 1996.
22. Максим Исповедник, преп. Творения. Перевод, вступит. Статья и комментарии А.И. Сидорова. – М.: Мартис, 1993 – ПСТБИ. Т 1 – 366 с. (серия «Святоотеческое наследие»).
23. Малиновский Н., прот. Православное догматическое богословие. Очерк православного догматического богословия. – М., 2000.

24. Махнач В.Л. Очерки православной традиции. – М., 2000.
25. Мейендорф И., прот. Введение в святоотеческое богословие. – Клин: Фонд «Христианская жизнь», 2001. – 450 с.
26. Полкинхорн Дж. Вера глазами физика: Богословские заметки мыслителя «снизу-вверх». – М., 2000.
27. Полный православный богословский энциклопедический словарь. Т. 1-2. – СПб, 1992 (репринт 1912 г.).
28. Половинкин А. И. Пробуждение России: преодоление барьера неверия и маловерия. – Волгоград: Издатель, 2000. – 232 с.
29. Православная энциклопедия. Русская Православная Церковь. – М.: Церковно – научный центр «Православная энциклопедия», 2000. – 656 с.
30. Сильвестр (Малеванский), епископ. Опыт православно-догматического богословия. – М., 2000.
31. Суинберн Ричард. Есть ли Бог? – М., 2001.
32. Тайнов Э.А. Трансцендентальное. Православная метафизика. 2-е изд., испр. и доп. – М.: Мартис-Пресс, 2002. – 216 с.
33. Хомяков А.С. Церковь одна. – М.: ПСТБИ, 2001. – 254 с.
34. Феофан Затворник, свт. Душа и ангел – не тело, а дух. – М., 1999.
35. Филарет (Гумилевский), архиеп. Православное догматическое богословие. – М., 2000.
36. Хопко Фома, прот. Основы Православия. Пер с англ. – Минск, 1991 (репринт издания: Нью-Йорк, 1989).
37. Христос Яннарас. Вера Церкви. – М., 1992.

ІСАГОГІКА, ЕКЗЕГЕТИКА ТА ГЕРМЕНЕВТИКА СТАРОГО ЗАВІТУ

Тема 1. Загальні відомості про Біблію

Назви Біблії. Поділ Святого Письма. Види змісту Святого Письма. Способи пояснення і толкування змісту Біблії. Переклади Святого Письма.

Тема 2. Книга Буття

Творення світу духовного і матеріального. Ангельський світ, його особливості. Дні творіння світу. Сутність гріхопадіння і його наслідки. Першоевангеліє про майбутнього Месію. Перше людиновбивство. Каїніти і сифіти. Праведний Ной. Причини і наслідки потопу. Наукові свідчення про потоп та Ноїв ковчег. Пророцтво Ноя. Розселення людства після потопу. Перші цивілізації після потопу. Вавилонське стовпотворіння. Життя патріархів ізраїльського народу: Авраам, Ісаак, Яків, Йосиф.

Тема 3. Книга Вихід

Народження і виховання Мойсея. Втеча Мойсея в землю Мадіамську. Покликання Мойсея. Кари єгипетські. Встановлення свята Пасхи і її прообразність. Вихід з Єгипту. Чудесний перехід через Червоне море і його прообразне значення. Шлях ізраїльтян до Синаю. Синайське законодавство. Побудова скинії. Прообразне значення скинії. Старозавітне священство.

Тема 4. Книга Левит

Постанови про жертвоприношення. Постанови про священство. Закон про чисте і нечисте. Закон про породіллю. Постанова про проказу. Нечистота тілесна. Обряди очищення. Святість народу Божого. Заборонні постанови в законі про жертви. Релігійно-моральне та цивільне законодавство. Богослужіння і свята ізраїльського народу

Тема 5. Книга Чисел

Перепис ізраїльського народу. Жертва рудої ялівки. Гроби пожадання. Бунт Корея, Дафана, Авірона. Сумніви Мойсея та Аарона. Мідний змій. Пророк Валаам. Другий перепис ізраїльського народу. Розподіл землі між племенами. Наступник Мойсея.

Тема 6. Книга Второзаконня

Заповідь про любов до Бога (6,1-9). Постанова про лжепророків (13 гл.). Доля левитів. Провіщення про Месію (18,18-19). Закон про вбитих невідомими особами та про захоронення злочинців, покараних смертю (21 гл.). Благословення тим, хто сповняє Закон Божий (28 гл.). Звинувачувальна пісня Мойсея (32 гл.). Смерть Мойсея.

Тема 7. Книга Ісуса Навина

Перехід через Йордан. Здобуття Єрихона. Здобуття міста Гай (Ай). Гаваон (Гів'он). Здобуття Ханаану. Розподіл Обіцяної Землі між Ізраїлевими племенами. Жертовник зайорданських племен. Заповіт Ісуса Навина.

Тема 8. Книга Суддів

Період Суддів Ізраїлевих. Історичні особливості періоду суддів. Девора і Варак. Гедеон. Ієффай (Іфтах). Самсон.

Тема 9. Книги Царств

Самуїл, його покликання. Саул – перший Ізраїльський цар. Помазання Давида. Переслідування Давида Саулом. Смерть Саула. Початок царювання Давида. Розквіт Давидового царства. Моральне падіння Давида та його наслідки. Останні дні Давида. Помазання Соломона. Єрусалимський храм. Моральне падіння Соломона та його

наслідки. Розподіл єврейського царства. Царство Ізраїльське. Пророк Ілля. Пророк Єлісей. Останні царі Ізраїльські. Кінець Ізраїльського царства. Ассирія. Юдейське царство. Зруйнування Єрусалима.

Тема 10. Книги Ездри і Неемії

Кінець вавилонської неволі. Будівництво другого храму. Діяльність священика Ездри. Діяльність Неемії.

Тема 11. Неканонічні історичні книги Старого Завіту

Друга і Третя книги Ездри. Книга Товита. Книга Юдифі. Книги Маккавейські.

Тема 12. Книга Іова

Основна ідея книги та мета її написання. Пролог. Блаженне життя Іова. Підступність сатани. Початок страждань Іова. Розмови Іова з друзями. Слова праведного Іова. Слова Еліуя. Слова Божі. Епілог. Основні елементи вчення книги Іова. Вчення про ставлення Бога до світу та людини. Вчення про ангелів добрих і злих. Вчення про людину. Вчення про майбутнє Воскресіння і Суд. Прообразність Іова.

Тема 13. Псалтир

Священні письменники. Формування Псалтирі. Надписи псалмів. Богослужбове використання Псалтирі. Поділ псалмів за змістом. Пророчі псалми (Екзегетичний розбір Пс. 2, 8, 21, 39, 44, 68, 108, 109). Повчальні псалми (Екзегетичний розбір Пс. 1, 14, 90, 136). Молитовні псалми (Екзегетичний розбір Пс. 50, 89). Подячно-похвальні псалми (Екзегетичний розбір Пс. 33, 103).

Тема 14. Повчальні книги царя Соломона

Книга Притч Соломонових. Екклесіаст. Книга Пісні Пісень.

Тема 15. Неканонічні повчальні книги Старого Завіту

Книга Премудрості Соломона. Книга Премудрості Ісуса, сина Сирахового.

Тема 16. Загальні відомості про пророків

Загальні відомості про пророків. Значення слова "пророк" у біблійних текстах. Старозавітний профетизм до пророків-письменників. Покликання, види пророчих одкровенень і способи пророчої проповіді. Відмінність істинних пророків і язичницьких віщунів.

Тема 17. Книга пророка Ісаї

Пророцтво про піднесення гори Господньої. Про покликання Ісаї до пророчого служіння. Пророцтво про народження Еммануїла від Діви. Про служіння і якості Еммануїла. Про Паросток від кореня Єссеєвого. Про спраглу пустелю. Про голос волаючого в пустелі. Пісні Отрока Господнього. Про Помазаника Божого та Його Церкву.

Тема 18. Книга пророка Єремії

Покликання Єремії до пророчого служіння. Викриття недбайливий пастирів і лжепророків та передбачення про Пастиря-Володаря з дому Давида. Пророцтво про спасіння і про Новий Завіт.

Особливості книги Плач Єремії.

Тема 19. Книга пророка Єзекиїля

Видіння образу Слави Господньої. Про покликання Єзекиїля до пророчого служіння. Про початок служіння пророка та його обов'язки. Чотири символічні дії, що зображають облогу Єрусалима. Видіння ідолослужіння в Єрусалимському храмі. Притча про дику виноградну лозу. Алегорія невірної дочки Єрусалима. Притча про двох орлів і виноградну лозу. Дві елегії про царів і князів юдейських. Алегорія про двох сестер – Оголу та Оголиву. Притча про киплячий котел і символ мовчання пророка. Видіння оживання сухих кісток і символ двох жезлів. Про освячення жертovníка. Видіння зачинених дверей храму.

Тема 20. Книга пророка Даниїла

Особистість, служіння й епоха Даниїла. Сон Навуходоносора. Видіння чотирьох тварин, Ветхого днями і Сина Людського. Одкровення про сімдесят седмиць. Неканонічні місця книги пророка Даниїла. Пісня трьох отроків. Історія Сусанни. Розповідь про Віла, дракона і шестиденне перебування Даниїла у рові з левами.

Тема 21. Книги малих пророків

Книга пророка Осії. Книга пророка Іоїля. Книга пророка Амоса. Книга пророка Авдія. Книга пророка Іони. Книга пророка Михея. Книга пророка Наума. Книга пророка Аввакума. Книга пророка Софонії. Книга пророка Аггея. Книга пророка Захарії. Книга пророка Малахії. Неканонічні книги Старого Завіту: Послання Єремії і Книга пророка Варуха.

ОСНОВНА ЛІТЕРАТУРА

1. Біблія. Книги Священного Писання Строго та Нового Завіту. – К., 2004.
2. Василій Великий, свт. Творіння: В 4-х т. – К., 2010.
3. Повне зібрання творінь святителя Іоана Золотоустого / Пер. прот. М.Марусяк. – Т. 4-6. – К., 2010.
4. Феодорит Кирский, блаж. Творения: В 2-х т. – М., 2004.
5. Базаров И., прот. Библиейская история. – М.: "Русская симфония", 2007.
6. Вениамин (Пушкарь), архиеп. Священная библиейская история. – СПб, 2008.
7. Глаголев С. Ветхозаветное библиейское учение об ангелах. – М.: "Книга про требованию", 2012.
8. Кашкин А. Священное Писание Ветхого Завета. Общее введение в Священное Писание Ветхого Завета. Пятикнижие. – Саратов, 2012.
9. Лопухин А. Библиейская история Ветхого и Нового Заветов. – М.: Альфа-книга, 2013.
10. Лопухин А. П. Толковая Библия. Ветхий и Новый Завет: – М.: Эксмо, 2013.
11. Марусяк М., прот. Біблійна історія Старого Завіту: В 2-х ч. – Ч. 1-2. – Чернівці: Рута, 2001.
12. Михаил, еп. Библиейская наука: Академические чтения по Священному Писанию Ветхого Завета. – М.: "Книга про требованию", 2012.
13. Новосад М., Шкрібляк М. Пророчі книги. – Чернівці, 2001.

ДОДАТКОВА ЛІТЕРАТУРА

1. Атлас библиейской истории. – М.: Российское библиейское общество, 1999.
2. Беляев Л., Мерперт Н. От библиейской древностей к христианам. – М., 2007.
3. Біблійний атлас. – Київ: «Сетекс-ЛТД», 1994.
4. Библиейский атлас. История и география библиейских земель. – М.: "Арт-Родник", 2008.
5. Библиейский справочник Геллея. – М., 2010.

6. Большой энциклопедический словарь. – М.: «Большая Российская энциклопедия», 1998.
7. Возний І. Антропосоціогенез: Підручник. – Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2013.
8. Волкославский Р. Энциклопедический атлас библейской истории. – М.: "Источник Жизни", 2005.
9. Елеонский Н. Очерки из библейской географии. – М.: "Книга про требованию", 2012.
10. Иннокентий (Павлов), игум. Библейская энциклопедия. – М.: Эксмо, 2008.
11. История древнего Востока / Ред. В.Кузищин. – М.: Высшая школа, 2007.
12. Коварский А. Герои Ветхого Завета. – М.: "Когелет", 2001.
13. Костів К.. Словник-довідник біблійних осіб, племен і народів. – К., 1995.
14. Кун А. Міфи і легенди стародавньої Греції. – К., 1995.
15. Мерперт Н. Очерки археологии библейских стран. – М.: ББИ, 2000.
16. Моррис Г. Библейские основания современной науки. – М.: "Библия для всех", 1995.
17. Нудельман Р. Библейская археология. Научный подход к тайнам тысячелетий. – М.: "Феникс", 2008.
18. Снигирев Н., прот. Библейская археология. – М., 2007.
19. Церен Э. Библейские холмы. – М.: "Литера", 2002.
20. Циркин Ю. История библейских стран. – М.: "Астрель", 2003.

ІСАГОГІКА, ЕКЗЕГЕТИКА ТА ГЕРМЕНЕВТИКА НОВОГО ЗАВІТУ

Тема 1. Предмет, структура курсу і завдання

Загальні поняття про книги Священного Писання Нового Завіту. Склад Священного Писання Нового Завіту. Поділ новозавітних книг за змістом. Новозавітні священні письменники. Канон новозавітних книг. Періоди становлення новозавітного канону. Порядок новозавітних книг у каноні. Мова написання книг Нового Завіту.

Тема 2. Євангелісти. Земне життя Ісуса Христа до всенародного служіння

Родовід Ісуса Христа. Благовістя про народження Іоана Предтечі. Благовіщення Пречистій Діві Марії. Відвідання Дівою Марією праведної Єлизавети. Різдво Іоана Хрестителя. Різдво Ісуса Христа. Стрітєння Господнє. Поклоніння волхвів. Винищення немовлят у Вифлеємі. Дванадцятилітній Ісус в Єрусалимському храмі. Проповідь Іоана Предтечі. Хрещення Господнє. Спокушання Ісуса Христа в пустині.

Тема 3. Земне служіння Ісуса Христа до Хресних страждань

Ісус Христос в Юдеї від часу спокушання до першої Пасхи. Весілля в Кані Галилейській. Вигнання торгуючих із храму. Розмова з Никодимом. Розмова з самарянкою. Проповідь Ісуса Христа в Назаретській синагозі. Покликання до апостольського служіння Петра, Андрія, Якова та Іоана. Покликання Левія-Матфея. Розмова про піст. Зцілення розслабленого біля Овечої купальні. Обрання дванадцяти Апостолів. Нагірна проповідь Ісуса Христа Ісуса Христа. Воскресіння сина вдови в Наїні. Свідчення Ісуса Христа про Себе і про Іоана Хрестителя перед його учнями. Викриття хули на Святого Духа. Похвала тим, що слухають слово Боже. Вчення притчами про Царство Боже. Зцілення Гадаринських біснуватих. Воскресіння дочки Іаїра і зцілення кровоточивої. Повчання Апостолів перед посиленням на проповідь. Смерть Іоана Хрестителя. Насичення п'яти тисяч народу п'ятьма хлібами. Ходіння Ісуса Христа по воді. Розмова Ісуса Христа про Небесний хліб. Зцілення дочки хананеянки. Насичення чотирьох тисяч народу сімома хлібами. Сповідування Петра у Кесарії Филиповій. Преображення Господнє. Зцілення біснуватого лунатика. Останнє перебування Христа в Капернаумі. Його настанови учням. Посилання на проповідь сімдесяти учнів. Притча про милосердного самарянина. Добрий Пастир. Воскресіння Лазаря.

Тема 4. Події страсного тижня. Воскресіння та Вознесіння Господнє

Вхід Господній до Єрусалима. Великий Понеділок. Великий Вівторок. Велика Середа. Великий Четвер. Велика П'ятниця.

Воскресіння Христове. Явлення Ісуса Христа після воскресіння. Вознесіння Господнє.

Тема 5. Книга Діянъ святих Апостолів

Священний письменник. Місце, час і мова написання книги. Зміст книги. Пролог. Події після Вознесіння Господнього. Свято П'ятидесятниці. Перше чудо звершене Апостолами й наслідки чуда. Первісна Христова Церква. Обрання і рукоположення перших дияконів. Архідиякон Стефан. Становище Церкви після мученицької смерті архідиякона Стефана. Христова Церква поза Єрусалимом. Апостол Петро серед язичників. Перша місіонерська подорож ап. Павла. Апостольський Собор. Друга місіонерська подорож ап. Павла. Третя місіонерська подорож ап. Павла. Апостол Павло в ув'язненні. Подорож апостола Павла до Риму.

Тема 6. Соборні послання

Загальні поняття, назва послань. Канонічність послань. Місце Соборних послань у каноні Священного Писання Нового Завіту. **Соборне послання апостола Якова.**

Священний письменник. Місце, час і мова написання послання. Характер послання. Мова написання послання. Екзегетичний огляд змісту послання. Вчення про терпіння в бідах і про користь спокуси.

Перше Соборне послання апостола Петра. Священний письменник. Достовірність послання. Місце, час і мова і мета написання книги. Екзегетичний огляд змісту послання. Заклик до істинно християнського життя. Правила християнської поведінки серед язичників. Про покірність владі; поведінку подружжя. Про значення страждань.

Друге Соборне послання апостола Петра. Священний письменник. Достовірність послання. Місце, час і причина написання послання. Екзегетичний огляд змісту послання. Застереження від лжевчителів. Вчення про другий прихід Ісуса Христа.

Перше Соборне послання апостола Іоана Богослова. Священний письменник. Достовірність послання. Місце, час і причина написання послання. Екзегетичний огляд змісту послання. Застереження від лжевчителів. Про різницю між дітьми Божими і дітьми диявола. Заклик до взаємної любові.

Друге і Третє Соборні послання апостола Іоана Богослова. Священний письменник. Достовірність послання. Місце, час і причина написання послання. Екзегетичний огляд змісту II послання. Заклик до жертвовної християнської любові. Застереження від спілкування з еретиками та відступниками. Священний письменник III соборного послання. Достовірність послання. Місце, час і причина написання книги. Екзегетичний огляд змісту послання. Схвалення побожності Гая та засудження антицерковної діяльності Діотрефа.

Соборне послання апостола Юди. Священний письменник. Місце, час і мова написання послання. Характер послання. Мова написання послання. Екзегетичний огляд змісту послання. Застереження від впливу відступників від віри. Доля віровідступників. Заклик до побожного життя.

Тема 7. Апостол Павло і його послання

Навернення і діяльність апостола Павла. Апостольське служіння Павла. Загальні відомості про послання ап. Павла. Канонічність послань. Місце послань у каноні Святого Письма Нового Завіту.

Послання до римлян. Час і місце написання послання. Характер послання. Мова написання послання. Гнів Божий впаде на тих, хто не наслідує євангельські істини, а найперше на юдеїв. Оправдання через діяльну віру в Ісуса Христа і Його Жертву. Прикладом віри є патріарх Авраам. Зло, вчинене Адамом, ліквідоване Христом. Скорбота ап. Павла над долею Ізраїля.

Послання до коринфян. Перше послання до коринфян. Церква у Коринфі. Місце, час і мова і мета написання послання. Достовірність послання. Застереження від поділу християн на партії. Найвища мудрість – в Євангелії. Проповідники Христового Євангелія і ставлення до них християн. Все зло від гордості. Про судові процеси між християнами. Повчання про шлюб та безшлюбність. Про ідоложертвовну їжу. Апостол Павло про свою апостольську гідність. Про одяг жінки в церкві. Про таїнство Євхаристії. Про дари Святого Духа. Про християнську любов. Про мову проповідника. Про воскресіння мертвих.

Друге послання до коринфян. Місце, час і причина написання послання. Достовірність послання. Про добрі взаємини між християнами Коринфа та Апостолом. Служіння новозавітне Апостольське та старозавітне Мойсеєве. Подвижництво Апостола. Застереження від спілкування з язичниками. Про підняття до третього неба.

Послання до галатів. Церква в Галатії. Місце, час і причина написання послання. Достовірність послання. Викриття християн Галатії у віровідступництві. Ап. Павло про свою апостольську гідність, визнану на Апостольському Соборі. Викриття ап. Павлом ап. Петра в Антіохії. Закон Мойсеїв і благодать Христова. Заклик до збереження християнської волі. Моральні повчання.

Послання до ефесян. Церква в Ефесі. Місце, час і причина написання послання. Достовірність послання. Величність християнської надії. Екклезіологія ап. Павла: Христос – Глава Церкви; Церква – Тіло Христове; Христос – наріжний Камінь Церкви. Ап. Павло – служитель великої тайни Христової. Моральні повчання. Настанови чоловікам та жінкам. Взаємини між батьками та дітьми; між рабами та господарями. Про боротьбу зі злими духами.

Послання апостола Павла до филипійців. Церква у Филипах. Місце, час і причина написання послання. Достовірність послання. Апостол про своє становище в Римі. Заклик до непохитності у вірі через наслідування Христа. Застереження від захоплення юдейством. Заклик до християнської досконалості через наслідування його подвигу. Подяка филипійцям за надану поміч.

Послання до колосян. Церква у Колосах. Місце, час і причина написання послання. Достовірність послання. Настанови у вірі. Застереження від впливу віровідступників. Моральні повчання. Настанови християнським сімействам.

Перше послання до фесалонікійців (солунян). Церква у Фесалоніках. Місце, час і причина написання послання. Достовірність послання. Прославлення Бога за християн Фесалонік. Плідність апостольської проповіді у Фесалоніках. Настанови християнам. Повчання про воскресіння померлих і переміну живих під час другого приходу Спасителя.

Друге послання до фесалонікійців (солунян). Місце, час і причина написання послання. Достовірність послання. Подяка Богові за утвердження віри і християнської любові серед фесалонікійців. Заклик до непохитності в терпіннях. Повчання про другий прихід Ісуса Христа. Релігійно-моральні настанови. Заклик до молитви за благовісників Церкви. застереження від безчинств.

Послання апостола Павла до Филимона. Місце, час і причина написання послання. Достовірність послання. Похвала Филимону і прохання за Онисима.

Тема 8. Пастирські послання апостола Павла

Пастирські послання апостола Павла і їхнє значення. Адресати пастирських послань. Достовірність послань. Місце, час і причина написання послання.

Перше послання апостола Павла до Тимофія. Тимофій – проповідник і захисник істини перед лжеучителями. Про порядок під час спільних Богослужінь. Про церковний устрій. Про вид і значення пастиря в Церкві. Про появу лжеучителів. Приклад пастиря. Настанови стосовно жінок і чоловіків похилого віку. Пастирські настанови. Про рабів повчання про земне багатство.

Друге послання апостола Павла до Тимофія. Про збереження отриманого вчення. Про передачу вчення учням. Пастирські настанови. Передсмертний заповіт Апостола Тимофію.

Послання апостола Павла до Тита. Настанови про рукоположення на пастирське служіння. Тит – проповідник тверезого вчення про християнську моральність.

Тема 9. Послання апостола Павла до євреїв

Місце, час і причина написання послання. Достовірність та особливість послання. Висота служіння Великого Посередника. Про необхідність Хресної Жертви Ісуса Христа. Заклик до віри. Повчання про суботство. Повчання про силу Слова Божого. Ісус Христос – Вічний Первосвященик. Про незмінність Божих обітниць. Ісус Христос – Первосвященик за чином Мелхиседековим. Сутність Нового Завіту перед Старим. Приклад віри старозавітних патріархів і праведників. Настанови стосовно перенесення страждань за прикладом Ісуса Христа. Заклик до послухності наставникам.

Тема 10. Книга Одкровення ап. Іоана Богослова (Апокаліпсис)

Священний письменник книги та її канонічність. Місце і час написання книги. Видіння подібного до Сина Людського. Послання семи Малоазійським церквам.

Перший етап видінь. Видіння небесного Престолу й Агнця. Зняття печатей із книги.

Другий етап видінь. Попечатання Божих обранців. Явлення семи Ангелів із сурмами. Видіння ангела із розкритою книгою. Явлення двох свідків. Видіння небесного Храму.

Третій етап видінь. Видіння жони і дракона. Видіння двох звірів. Видіння жнив і збирання винограду.

Четвертий етап видінь. Видіння ангелів із сімома останніми карами. Видіння блудниці і звіра. Загибель Вавилону. Видіння Вірного й Істинного на білому коні.

П'ятий етап видінь. Ув'язнення дракона. Тисячолітнє царство. Видіння останнього Суду. Видіння нового Єрусалима.

ОСНОВНА ЛІТЕРАТУРА

1. Біблія. Книги Священного Писання Строго та Нового Завіту. – К., 2004.
2. Свт. Амвросій, еп. Медиоланский. Творения. – К., 1875.
3. Св. Афанасій Великий. Творения. – Сергиев Посад, 1903.
4. Свт. Василій Великий. Творіння: В 4-х т. – К., 2010.
5. Свт. Григорій Богослов. Творіння. – К., 2011.
6. Свт Григорій Чудотворец, еп. Неокесарийский. Творения. – Петроград, 1916.
7. Свт. Евсевий, еп. Кесарийский. Церковная История. – СПб., 1903.
8. Повне зібрання творінь святителя Іоана Золотоустого. – К., 2010-2011. – Тт. 7-9.
9. Блаж. Ієроним Стридонский. Творения. – Ч. 3. – К., 1900.
10. Блаж. Феодорит, еп. Кирский . Творения. – СПб., 1902.

ДОДАТКОВА ЛІТЕРАТУРА

1. Аверкий (Таушев), архиепископ. Четвероевангелие. Апостол. Руководство к изучению Священного Писания Нового Завета. – М., 2002.
2. Богдашевский Д.И., протоиерей. Опыты по изучению Священного Писания Нового Завета. Из соборных посланий. – К., 1909.
3. Вишневецкий М. Самые необходимые сведения о священных книгах Ветхого и Нового Завета. – М., 1910.
4. Георгий, еп. Изъяснение труднейших мест первого послания св.ап. Петра. – М., 1902.
5. История древнего Востока. – М., 1988.
6. История древнего мира. "Просвещение". – М., 1982.
7. Кун А. Міфи і легенди стародавньої Греції. – К., 1995.
8. Лопухин А. П. Толковая Библия, или комментарий на все книги Священного Писания Ветхого и Нового Завета: В 11-и т. – Т. 8-9. – СПб., 1910.
9. Макарий (Булгаков), архиепископ. Православно-догматическое Богословие. – СПб., 1868.
10. Марусяк М. прот. Книга Діянь святих Апостолів. – Чернівці "Рута", 2004.
11. Марусяк М. прот. Книга Одкровення апостола Іоана Богослова. – Чернівці "Рута", 2008.
12. Марусяк М. прот. Книги Святого Письма Нового Завіту. – Чернівці "Рута", 2000.
13. Марусяк М. прот. Послання апостола Павла. – Чернівці "Рута", 2007.
14. Марусяк М. прот. Соборні послання. – Чернівці "Рута", 2005.
15. Марусяк М. прот. Четвероевангеліє. – Снятин: Прут-Принт, 2001.
16. Михаил (Лузин), епископ. Толковый Апостол. – К., 1905.
17. Мищенко О.И., проф. Речи святого апостола Петра в книге Деяний Апостольских. – К., 1907.
18. Никанор, архиеп.. Общедоступные объяснения соборных посланий. – Казань, 1889.

19. Олесницкий А. А. Руководственные о Священном Писании Ветхого и Нового Завета сведения из творений святых отцов и учителей Церкви. – СПб., 1878.
20. Садов'як Д., прот. Послання апостола Павла та Одкровення ап. Іоана Богослова. – К., 2000.
21. Толкование соборных посланий святых апостолов. – Житомир, 1909.
22. Троїцький І. Г. Біблейська археологія. – СПб., 1913.
23. Яковлев Ф. Апостолы. Очерк жизни и учения св. апостола и евангелиста Иоанна Богослова в Евангелии, трех посланиях и Апокалипсисе. – М., 1860.
24. Макдауэлл Дж. Неоспоримые свидетельства. – М., 1993.
25. Прайс Е. История религии. – СПб., 1904.
26. Паренте Піетро. Богослов'я Христа. – Львів: “Стрім”, 1995
27. Паренте Піетро. Христологія. – Львів: “Стрім”, 1993.
28. Редер Д. Г. Мифы и легенды древнего Двуречия. – М., 1965.
29. Флавий И. Иудейская война. – СПб., 1900.
30. Флавий И. Иудейские древности. – СПб., 1900.
31. Біблійний атлас. – Київ: “Сетекс-ЛТД”, 1994.
32. Біблейська енциклопедія. – М.: Архимандрита Никифора, 1891.
33. Большой энциклопедический словарь. – М.: “Большая Российская энциклопедия”, 1998.
34. Геллей Г. Біблійний довідник. – Торонто, 1985.
35. Костів К.. Словник-довідник біблійних осіб, племен і народів. – К., 1995.
36. Нюстрем Эрик. Біблейський словарь. – Торонто, 1985.

МОРАЛЬНЕ БОГОСЛОВ'Я

Тема 1. Загальні поняття про предмет

Поняття про Моральне богослов'я. Віра і моральність. Зв'язок між Моральним богослов'ям і Догматичним. Зв'язок між Моральним богослов'ям і моральною філософією. Значення і важливість Морального богослов'я.

Тема 2. Умови моральної діяльності. Воля людини

Вчення детерміністів про волю людини. Сутність вчення індетерміністів та його помилковість. Сутність моральної волі. **Моральний закон.** Походження морального закону. Природний моральний закон. Поняття про совість. **Старозавітний одкровенний закон.** Особливості старозавітного одкровенного морального Закону. **Євангельський одкровенний Закон.** Різниця між законами Євангельським та старозавітним. Євангельські заповіді блаженства. Внутрішній зв'язок між заповідями блаженства. Євангельські ради.

Тема 3. Християнська доброчесність

Різниця між християнською і звичайною доброчесністю. **Гріх.** Поняття про гріх. Розвиток гріховних намірів. **Моральна оцінка.** Умови моральної оцінки. Поняття про моральну невизначеність (одіофори). Колізія обов'язків. Земне життя Ісуса Христа – зразок морального удосконалення. Наслідкування Христа.

Тема 4. Благодать Божя та її значення у справі морального відродження людини

Навернення людини. Моральне життя людини після її навернення. Етапи віку духовного зростання людини. Вчення про обов'язки християнина. Головні види моральних обов'язків та чеснот.

Тема 5. Обов'язки і чесноти християнина у ставленні до Бога

Богошанування та його види. Внутрішнє Богошанування і чесноти, які його виражають. **Віра.** Поняття про віру. Основи віра та умови її укріплення. Гріхи проти віри. **Християнська надія.** Поняття про християнську надію та її властивості. Гріхи проти надії. **Християнська любов.** Поняття про любов до Бога, її відношення до віри і надії. Ознаки істинної любові до Бога. Гріхи проти любові до Бога.

Тема 6. Зовнішнє Богошанування

Молитва, поняття про молитву, її необхідність і значення. Види молитви та її успішність. Зразки молитви. Спільне Богослужіння та його значення. Церковні таїнства та їхнє значення. Повага до храму та його святинь. Вшановування християнських свят та постів. Клятва. Обітниця.

Тема 7. Обов'язки і доброчинності християнина щодо самого себе

Любов до самого себе. Формування розуму. Формування волі. Формування почуттів. Піклування про тіло, види піклування. Невинність. Самопожертва і самогубство. Християнське сприйняття багатства, бідності, радості й прикрощів.

Тема 8. Обов'язки та благодійність християнина щодо ближніх

Загальні обов'язки щодо ближніх. Повага до ближніх. Любов до ближніх. Види любові до ближніх.

Тема 9. Особисті обов'язки християнина

Християнин у сім'ї. Моральне значення християнської родини. Шлюб і безшлюбність. Моральні умови шлюбу. Взаємини між подружжям, дітьми та батьками.

Тема 10. Християнин у суспільстві

Обов'язки християнина в його суспільному житті. Християнин, як громадянин держави. Ставлення християнина до державної влади. Любов до Вітчизни і до свого народу. Завершення морального шляху.

ОСНОВНА ЛІТЕРАТУРА

1. Біблія. Книги Священного Писання Строго та Нового Завіту. – К., 2004.
2. Свт. Амвросій, еп. Медиоланский. Творения. – К., 1875.
3. Св. Афанасий Великий. Творения. – Сергиев Посад, 1903.
4. Свт. Василий Великий. Творіння: В 4-х т. – К., 2010.
5. Свт. Григорій Богослов. Творіння. – К., 2011.
6. Свт Григорий Чудотворец, еп. Неокесарийский. Творения. – Петроград, 1916.
7. Свт. Евсевий, еп. Кесарийский. Церковная История. – СПб., 1903.
8. Повне зібрання творінь святителя Іоана Золотоустого. – К., 2009-2013.
9. Блаж. Иероним Стридонский. Творения. – К., 1900-1903.
10. Блаж. Феодорит, еп. Кипрский . Творения. – СПб., 1902.

ДОДАТКОВА ЛІТЕРАТУРА

1. Феофан (Затворник), епископ. Путь ко спасению. – СПб., 1862.
2. Феофан, епископ. Начертание христианского наравоучения.– М., 1891.
3. Феофан, епископ. Небесный над нами покров святых. – М., 1900.
4. Феофан, епископ. Собрание писем к разным лицам. – М., 1901.
5. Доповідь Патріарха Київського і всієї Руси-України Філарета на Помісному соборі з нагоди 2000-ліття Різва Христового 9-10 січня. – К., 2001.
6. Дьяченко Г., свящ. Уроки и примеры христианской веры. – К., 1894.
7. Катрій Ю., свящ. Перлини східних отців. – Львів, 1998.
8. Киприан (Керн), архимандрит. Православное пастырское служение. – Спб.: Сатис, 2000.
9. Макарий (Булгаков), архиепископ Харьковский. Православно-догматическое Богословие. – СПб., 1868.
10. Марусяк М. прот. Моральне богослов'я. – Снятин: Прут-Принт, 2004.
11. Могила Петр, митр. Киевский. Православное исповедание вери соборныя и Апостольския Церкви Восточныя. – К., 1838.
12. Олесницький М., проф. Из системы христианского наравоучения. – К., 1916.
13. Осипова А. Брачное право древнего Востока. – М., 1978.
14. Павлов А. С. Курс церковного права. – Свято-Троицкая Сергиева Лавра. – 1902.
15. Покровский А.И. Гражданский и церковный брак в древних христиан: Канонико-литуригический очерк. – Сергиев Посад, 1915.
16. Попов Е., прот. Нравственное богословие. – Спб., 1901.
17. Страхов М. Христианское учение о браке и противники этого учения. – Харків, 1895.
18. Суворов Н. Учебник церковного права. – М., 1913.
19. Троицкий С. В. Философия христианского брака. – К., 1996.
20. Успенский Н., свящ. Как жить православному христианину по заповедям Божиим. – Спб., 1904.
21. Ярмусь С., протопресвітер. Вибране із статей, проповідей і доповідей. – Вінніпег, 1991.